

СПІВВІДНОШЕННЯ ЦІЛЕЙ ЕКОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ ТА ОСВІТИ ДЛЯ СТІЙКОГО РОЗВИТКУ

професор Совгіра С. В.,
старший викладач Душечкіна Н. Ю.

Україна, м. Умань, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

Abstract. In the article were examined the interrelation between the concepts «environmental education» and «education for sustainable development». Reveals that in the last decade has changed the goals of environmental education, especially in the direction of its personal-activity component (from environmental education, formation of ecological responsibility of individual to the formation of the ability to independently apply educational skills and subject knowledge to design and organize environmentally safe behavior in projected problematic environmental situations). Found that the detection ratio goal of environmental education and education for sustainable development is evident that education for sustainable development, based on that what was written above, is much broader proper environmental education because it includes not only natural science, but also social and humanitarian knowledge. Reveals that the purpose of environmental education for sustainable development nowadays is the formation of ecological competence of the individual as the ability and willingness to environmental activities based on the principles of ecological culture in interests of society and own itself. Proved, that in general have not changed the basic principles, inherent in both environmental education and environmental education for sustainable development, namely, the orientation of the formation of ecological culture through moral and spiritual transformation, through changing environmental consciousness and way of ecological thinking, through improvements environmental behavior and environmental activity. There is no doubt that practical meaning of new goals, their focus on the formation of the ability to solve problems, plan their activities in a little predictable, rapidly changing environment.

Keywords: environmental education, education for sustainable development, sustainable development, environmental behavior and ecological activities.

Актуальність. Двадцять століття принесло людству багато досягнень, але разом з ними і багато небезпек. Головна з них полягає в тому, що людство досягло межі самознищення. Для уникнення катастрофи необхідна загальнопланетарна стратегія подолання протиріч між природою і суспільством. В даний час збереження людства як виду вимагає нових стратегій цивілізаційного розвитку. Саме на таких засадах сформувався поняття стійкий розвиток.

Обговорення. Проблема стійкого розвитку цивілізації, його перспективам, принципам і практиці присвячені роботи науковців (О. Білорус [1], І. Вишенська [11], М. Голубець [4], Л. Гринів [5], К. Зінкевич [7], В. Карамушка [7], В. Кириленко [11], О. Маслюківська [11], Ю. Мацейко [1], В. Підліснюк [11], І. Рудик [11], В. Шевчук [15]). Дослідники доводять, що поняття стійкого розвитку не можна ототожнювати ні з економічно стабільним розвитком цивілізації, ні з еколого-безпечним розвитком людського суспільства. Мова йде про формування у майбутньому соціоприродної системи, здатної розв'язувати сукупність протиріч, що проявляються у наш час: між природою і суспільством, між екологією і економікою, між теперішніми і майбутніми поколіннями.

Реалізація базових принципів освіти для стійкого розвитку розглядалася авторами (В. Барановська [3], С. Бойченко [2], О. Бондар [3], Е. Дзятковська [6], О. Єресько [3], А. Захлебний [6], С. Кашлев [8], О. Пометун [12], Т. Сасенко [2]). Науковці вважають, що останніми роками освіта набуває ваги як головний реальний інструмент переходу людства до стійкого суспільства.

Розвиток освіти з метою досягнення стійкого розвитку обговорюється на рівні голів держав і урядів, в рамках міжнародних і міжурядових організацій і робочих груп, неурядових, просвітницьких та інших організацій протягом останнього десятиріччя. Сьогодні термін «освіта для стійкого розвитку» набуває широкого вжитку не лише в Європі, а й в Україні.

Мета. Розглянути проблему співвідношення мети екологічної освіти та освіти для стійкого розвитку.

Результати дослідження. У розділі 36 «Сприяння освіті, інформуванню населення та підготовці кадрів» «Порядку денного на XXI століття» декларується переорієнтація освіти на сталий розвиток, а саме: «Просвіту, включаючи формальну освіту, підвищення інформованості населення та професійну підготовку, слід визнати як процес, за допомогою якого людина і

суспільство можуть в повній мірі розкрити свій потенціал. Просвітництво має вирішальне значення для сприяння сталому розвитку та розширення можливостей країн у вирішенні питань навколишнього середовища і розвитку. Хоча базова освіта забезпечує основу для будь-якої форми освіти з питань навколишнього середовища і розвитку, останнє необхідно визнати істотно важливою складовою процесу пізнання. Як формальна, так і неформальна освіта є незамінними факторами для зміни підходів людей до оцінювання і вирішення поставлених перед ними проблеми в галузі сталого розвитку. Вони також мають вирішальне значення для забезпечення інформованості з питань екології та етики, формування цінностей і підходів, прищеплення навичок і заохочення поведінки, сумісних зі стійким розвитком і з метою забезпечення ефективної участі населення в процесі прийняття рішень» [13]. Відтак, поняття «освіта для сталого розвитку» було запропоновано в 1992 р за підсумками конференції в Ріо-де-Жанейро.

Європейська економічна комісія (ЄЕК) ООН в 2005 р. визначила такі завдання, необхідні для реалізації освіти для стійкого розвитку:

- забезпечення того, щоб механізм політики, нормативно-правова база і організаційні основи були підґрунтям освіти для стійкого розвитку;
- сприяння сталому розвитку за посередництвом формального і неформального навчання і освіти;
- освоєння педагогами знань, що дозволяють включати питання сталого розвитку в предмети, що ними викладаються;
- забезпечення доступності навчальних засобів і навчально-методичних посібників з освіти для стійкого розвитку;
- сприяння науковим дослідженням в галузі освіти для стійкого розвитку і розвитку освіти для стійкого розвитку;
- зміцнення співпраці в галузі освіти для стійкого розвитку на всіх рівнях в межах регіону ЄЕК ООН [14].

У виявленні співвідношення екологічної освіти і освіти для сталого розвитку очевидним є те, що освіта для стійкого розвитку, виходячи з наведеного вище її змісту набагато ширше власне екологічної освіти, оскільки вона включає в себе закономірності не тільки природничих наук, а й соціально-гуманітарні знання. У Стратегії ЄЕК ООН дано таке бачення проблеми співвідношення мети екологічної освіти і освіти для сталого розвитку: освіта для сталого розвитку все ще продовжує формуватися в якості великої концепції, яка охоплює пов'язані між собою екологічні, економічні і соціальні проблеми. Вона розширює концепцію екологічної освіти, яка переважно орієнтується на широке коло питань розвитку. Освіта для стійкого розвитку також охоплює різні елементи освіти з проблем розвитку та елементи інших форм освіти [14].

57-я сесія Генеральної Асамблеї ООН, виконуючи положення «Порядку 21», оголосила десятиліття 2005 - 2014 рр. Декадою освіти для сталого розвитку. Провідною організацією з проведення Декади є ЮНЕСКО. У 2005 р. Європейська економічна комісія ООН прийняла стратегію в галузі освіти в інтересах сталого розвитку. Отже, можна констатувати той факт, що екологічна освіта еволюціонувала в екологічну освіту для сталого розвитку при перенесенні свого бачення системи взаємодії «суспільство – особистість – природа» на актуальні аспекти соціально-гуманітарного знання, тим самим посилюючи значущість і збільшуючи увагу до вирішення глобальних екологічних проблем з боку міжнародної громадськості. Аналізуючи представлений вище текст, слід зазначити смисловий акцент, орієнтований на важливість екологізації всіх рівнів і напрямів освіти. У зв'язку з цим слід поставити ряд проблем, пов'язаних з виробленням змісту і принципів екологічної освіти для сталого розвитку, розглядаючи його в аспекті нової екосистемної методології освіти. Під останньою мається на увазі новий спосіб мислення, екологічний підхід як нова епістемологія, як екодидактика, заснована на системному принципі пізнання з урахуванням закономірностей функціонування екосистем – «екосистемна пізнавальна модель» [9, с. 61]. Не можна не відзначити особливу важливість психологічних досліджень екологічної свідомості і мислення, пов'язаних з розробкою альтернативних гносеологічних моделей вивчення світу природи [10, с. 64].

Однак, ми вважаємо, що в цілому не змінилися основні цілі та принципи, властиві як для екологічної освіти, так і екологічної освіти для сталого розвитку, а саме, орієнтування на формування екологічної культури особистості через морально-духовне перетворення, через зміну екологічної свідомості і способу екологічного мислення, через вдосконалення екологічної поведінки і екологічної діяльності. Іншими словами, метою екологічної освіти для сталого розвитку в даний час є формування екологічної компетентності особистості як здатності і готовності до екологічної діяльності, заснованої на принципах екологічної культури в інтересах

суспільства і самого себе. Під екологічною діяльністю, ми разом із С. Кашлевим, розуміємо всі види і форми діяльності людини, пов'язані з раціональним вирішенням екологічних проблем, екологізацію економіки та всієї соціальної діяльності. Перш за все, екологічна діяльність передбачає матеріальну діяльність людей по збереженню і поліпшенню навколишнього середовища, а також духовну діяльність, пов'язану з розвитком екологічної культури особистості, розвитком її екологічної свідомості [8, с. 6].

Отже, за останні десятиліття відбулася зміна цілей екологічної освіти, перш за все, в напрямі розвитку її особистісно-діяльнісного компонента, а саме, від природоохоронної освіти, формування екологічної відповідальності особистості до формування здатності «... самостійно переносити і комплексно застосовувати загальнонавчальні вміння та предметні знання для проектування і організації екологічно безпечної життєдіяльності (дій, поведінки) в навчальних (модельних) соціально проблемних екологічних ситуаціях в інтересах сталого розвитку, здоров'я людини і безпеки життя» (А. Захлебний, Е. Дзятковська) [6, с. 5]. Не викликає сумнівів практикоорієнтованість нових цілей, їх спрямованість на формування вміння вирішувати проблеми, планувати свою діяльність в мало передбачуваних, швидко мінливих умовах. Зміна цілей екологічної освіти продиктована об'єктивною зміною парадигм освіти, що знайшло своє відображення в Європейській стратегії «Освіта в інтересах сталого розвитку». Згідно з цим документом його сторони зобов'язуються орієнтуватися на історично неминучу зміну цілей освіти. Як стратегічна мета декларується зміна освітньої парадигми – перехід від передачі знань і навичок, необхідних для життя в сучасному глобалізованому суспільстві, до випереджаючої моделі освіти. Нова соціальна функція такої освіти – формувати у молодого покоління готовність діяти і жити в швидко мінливих екологічних і соціально-економічних умовах [6, с. 3].

Висновки. Отже, в останні десятиліття відбулася зміна цілей екологічної освіти, перш за все, в напрямі розвитку її особистісно-діяльнісного компонента (від природоохоронної освіти, формування екологічної відповідальності особистості до формування здатності самостійно застосовувати загальнонавчальні вміння та предметні знання для проектування і організації екологічно безпечної поведінки в проєктованих проблемних екологічних ситуаціях). У виявленні співвідношення мети екологічної освіти і освіти для сталого розвитку очевидним є те, що освіта для стійкого розвитку, виходячи з наведеного вище її змісту набагато ширше власне екологічної освіти, оскільки вона включає в себе закономірності не тільки природничих наук, а й соціально-гуманітарне знання. Метою екологічної освіти для сталого розвитку в даний час є формування екологічної компетентності особистості як здатності і готовності до екологічної діяльності, заснованої на принципах екологічної культури в інтересах суспільства і самої себе. В цілому не змінилися основні принципи, властиві як для екологічної освіти, так і екологічної освіти для сталого розвитку, а саме, орієнтування на формування екологічної культури особистості через морально-духовне перетворення, через зміну екологічної свідомості і способу екологічного мислення, через вдосконалення екологічної поведінки і екологічної діяльності. Не викликає сумнівів практичне орієнтування нових цілей, їх спрямованість на формування вміння вирішувати проблеми, планувати свою діяльність в швидко мінливих соціально-екологічних умовах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Білорус О. Г. Глобальна перспектива і сталий розвиток : (Системні маркетинг. досл.) / О. Г. Білорус, Ю. М. Мацейко. – К. : МАУП, 2005. – 492 с.
2. Бойченко С. В. Екологічна освіта – основа сталого розвитку суспільства / С. В. Бойченко, Т. В. Саєнко. – К. : Університет «Україна», 2013. – 502 с.
3. Бондар О. І. Екологічна освіта для сталого розвитку у запитаннях та відповідях : науково-методичний посібник для вчителів / Бондар О. І., Барановська В. Є., Єресько О. В. та ін. / за ред. О. І. Бондаря. – Херсон : Гринь Д.С., 2015. – 228 с.
4. Голубець М. А. Розвиток «сталий» чи «збалансований»? / М.А. Голубець // Український географічний журнал. – 2006. – № 2. – С. 66–69.
5. Гринів Л. С. Екологічно збалансована економіка: проблеми теорії : Монографія. / Л. С. Гринів – Львів : ЛНУ ім. І.Франка, 2001. – 240 с.
6. Захлебный А. Н. Экологическая компетенция – новый планируемый результат экологического образования / А.Н. Захлебный, Е.Н. Дзятковская // Экологическое образование. – №3. – 2007. – С. 3–5.
7. Карамушка В. І. Принципи і практика стійкого розвитку / Освіта для стійкого розвитку: формування готовності педагогічних кадрів : зб. наук, праць за матеріалами між нар.

наук.-практ. конф., 23–24 квітня 2009 р. / Карамушка В. І., Зіневич К. І. / Інститут педагогіки НАПН України, Ун-т менеджменту освіти НАПН України, ТИПУ ім. В. Гнатюка. – 2-ге вид., доповн. та переробл. – Тернопіль : Вид-во «Вектор», 2009. – С. 34–36.

8. Кашлев С. С. Интерактивные методы эколого – педагогической деятельности / С. С. Кашлев. – М. : Горизонт, 2004. – 224 с.

9. Либеров А. Ю. Экодидактика: экосистемная методология проектирования обучения: Практико-ориентированная монография / А.Ю. Либеров. – М. : Институт экономических стратегий, 2007. – 108 с.

10. Панов В.И. Концепция устойчивого развития: мышление, сознание, образование / В.И. Панов // Вестник Международной Академии Наук / Материалы международной конференции «Экология, технологии, культура в современном мире: проблемы и решения», 2010. – С. 64–65.

11. Підліснюк В. Сталый розвиток суспільства: роль освіти. Путівник / Підліснюк В., Рудик І., Кириленко В., Вишенська І., Маслюківська О. / За ред. В. Підліснюк – К. : Видавництво СПД «Ковальчук», 2005. – 88 с.

12. Пометун О. / Реалізація базових принципів освіти для стійкого розвитку на пострадянському просторі (на прикладі України) // Надихаємо на дії. Інформаційний бюлетень. – 2008. – №1(1). – С. 23-27.

13. Програма дій «Порядок денний на ХХІ століття»: Ухвалена конференцією ООН з навколишнього середовища і розвитку в Ріо-де-Жанейро (Саміт «Планета Земля», 1992 р.) : Пер. з англ. – 2-ге вид. – К. : Интелсфера, 2000. – 360 с.

14. Стратегія ЄК ООН для освіти в інтересах збалансованого розвитку // Бібл. Всеукр. екол. ліги, Серія «Екологічна освіта та виховання». – № 3. – 2005. – 35 с.

15. Шевчук В. Я. Макроекономічні проблеми сталого розвитку / Шевчук В. Я. – К. : Гео-принт, 2006. – 200 с.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ ВИХОВАНOSTІ УЧНІВ У НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

к. пед. н., доцент Трохимчук І. М.
д. пед. н., професор Грицай Н. Б.

Україна, Рівне, Рівненський державний гуманітарний університет

Abstract. The basic psychological and pedagogical mechanisms and theoretical approaches to environmental education system of secondary school pupils are defined and characterized in the article, contents aspects of educational leadership of this process in the educational process of secondary educational establishment are accentuated.

It is proved that the final aim of ecological education formation of secondary school students in the process of research work in secondary educational establishment is formation of a scientific world outlook and pupils' ecological thinking style, ecological culture, ecocentric value categories, ideas and beliefs about the environment around them – social and natural, acquisition of relevant knowledge, development of skills of its study and conservation.

The way of acquisition of own experience in interaction with environmental objects by secondary school pupils and forming their ecologically desirable behavior in the environment, which is defined by accordingly formed system of values and position on the environment is analyzed in the article.

While the organization and execution of ecology research by secondary school pupils the conditions for effective forming of creative personality scientific outlook and ecological type of thinking, his/ her spiritual development, responsibility for their own actions and behavior of others in relation to the environment are being created.

In paper author was found status of the problem in pedagogical theory and upbringing practice areas, characterized theoretical solution to the problem – the formation of ecological upbringing in the research process on ecology in general educational establishments.